

לקנות או לא לקנות

כתב: עופר סיטבון איור: איתי בקין

המאה העשרים נגד חברת הנעליים 'נייקי' לאחר חשיפת תנאי העבודה הנוראים במפעלי החברה בדרום מזרח אסיה. בעקבות החרם שיפרה נייקי מאוד את תנאי עובדיה אבל לא די, ולכן עדיין יש עליה ביקורת.

אגב, המילה האנגלית לחרם היא boycott על שמו של צ'ארלס בויקוט. בויקוט ניהל את נכסיהם של בעלי דירות באירלנד בסוף המאה התשע עשרה. תנועות של דוברים החרימו אותו לאחר שבעלי הדירות סירבו להפחית את שכר הדירה שגבו מהם. בשנים האחרונות הופיע הביטוי boycott במשמעות הפוכה: רכישה של מוצר דווקא בזכות התנאים ההוגנים

העליון האמריקאי, ועל פיו ההפרדה בין השחורים ללבנים בכתי הספר נוגדת את החוקה האמריקאית ודינה להתבטל. אבל ההפרדה בתחומים אחרים נמשכה כמעט עשור נוסף עד שנאסרה לחלוטין בחקיקה שיזם הנשיא לינדון ג'ונסון.

בשנת 1955 עדיין רווחו אפוא באלבמה חוקים שחייבו הפרדה בין השחורים ללבנים בתחבורה הציבורית: ללבנים הקצו את המקומות הקדמיים באוטובוס ולשחורים – את המקומות האחוריים. ב-1 בדצמבר 1955 עלתה לאוטובוס אישה אפריקאית-אמריקאית ושמה רוזה פארקס והתיישה במקום שהוקצה ללבנים. אדם לכן ביקש ממנה

שבהם הוא מיוצר. למשל, 'תו הארנב' המודפס על מוצרים שלא נוסו בבעלי חיים; 'תו הסחר ההוגן' שניתן למוצרים כגון שוקולד, קפה או תה (אך גם טלפונים סלולריים ובגדים) ושמבטיח שמי שייצר אותם זכה לתשלום הוגן, ובעיקר שהייצור נעשה ללא ניצול של בני אדם, ללא עבדות (יש כיום ארבעים מיליון עבדים בעולם!) וללא שימוש בעבודת ילדים. מתברר שכמאה וחמישה עשר מיליון ילדים בני ארבע עשרה עד חמש עשרה המתגוררים במדינות עניות נאלצים לעבוד מדי יום לפרנסת משפחתם במקום ללכת לבית הספר. הסחר ההוגן מאפשר לרבים מהם לחזור ללמוד.

גם בישאל עתיד להיכנס בקרוב לתוקף תו הסחר ההוגן, וכדאי לחפש אותו על מוצרים בסופר, כגון קפה ושוקולד.

לפנות את מקומה אך היא סירבה ובשל כך נקנסה ונעצרה. האירוע היפה גלים, וב-5 בדצמבר הכריזו הארגונים האפריקאים-אמריקאים על חרם צרכנים נגד חברת האוטובוסים במונטגומרי.

החרם התפשט במהירות, וכ-90% מהשחורים נמנעו מלנסוע באוטובוסים במשך חודשים ארוכים למרות איומים ואף אלימות שהופעלה כלפי כמה מהם.

ב-20 בדצמבר 1956 – שלוש מאות שמונים ואחד ימים לאחר שהחל החרם – פסק בית המשפט העליון באלבמה כי החוק המחייב הפרדה בתחבורה הציבורית נוגד את החוקה האמריקאית ודינו להתבטל. חרם הצרכנים השיג את מטרתו, ומאז לא נדרשו עוד אפריקאים-אמריקאים לשבת באוטובוסים מאחור. דוגמה עכשווית לחרם צרכנים שהשיג חלק ממטרתו, הוא החרם שהופעל בשנות התשעים של

אזרחים במדינה דמוקרטית יכולים להשפיע על החברה שסביבם בראש ובראשונה על ידי הצבעה בבחירות. אך לא חייבים לחכות לבחירות כדי לפעול ולשנות את המצב הקיים. אזרחים יכולים להיות מעורבים בחיים החברתיים במגוון צורות, מהתנדבות (למשל, לוועדי הורים או למשמר האזרחי) ועד להפגנות המבטאות את הזכות הדמוקרטית למחוזות. דרך נוספת שבה אזרחים יכולים למחות היא להשתמש או לא להשתמש בארנק שלהם: הם יכולים להחליט לקנות, או לא לקנות, מוצר מסוים רק בשל האופן שבו ייצרו אותו. זוהי מחאה פלילית. אחת הדרכים הבולטות למחאה כלכלית היא **חרם צרכנים**.

חרם צרכנים הוא פעולה מאורגנת של מספר גדול של אנשים נגד התנהלות של גופים מסחריים (בדרך כלל) שלתפיסת הצרכנים אינה הוגנת ואינה צודקת, למשל תנאי עבודה קשים או פגיעה ברווחתם של בעלי חיים. השתתפות בחרם צרכנים מאפשרת לכל אחד ואחת לבטא מדי יום את האמונות ואת הערכים שלהם ולפעול נגד עוולות ואי-צדק שהם נתקלים בהם. הצלחת החרם תלויה במספר המשתתפים בו ובעיקר במידת נכונותם להתמיד בו לאורך זמן. כיום קל יותר מבעבר לקיים חרם צרכנים בזכות הרשתות החברתיות, שכן הן מאפשרות מעבר מהיר של מידע, ובעיקר מייצרות דרך פשוטה להתארגנות משותפת. הפגיעה הכלכלית של חרם הצרכנים בשל הירידה ברכישת מוצרים מקטינה את רווחי היצרנים וגורמת לחלק מהחברות להיכנע לחרם ולשנות את המדיניות שבגללה הוא פרץ.

אחד מחרמות הצרכנים המוצלחים ביותר בהיסטוריה היה החרם על חברת האוטובוסים בעיר מונטגומרי שבמדינת אלבמה בארצות הברית. אף כי מלחמת האזרחים (1861-1865) הביאה לביטול העבדות של האפריקאים-אמריקאים במדינות הדרום של ארצות הברית, ובהן אלבמה, נמשכה מדיניות האפליה כמעט מאה שנים: השחורים הופרדו מן הלבנים בכל תחומי החיים (המדיניות הזאת פונתה 'חוקי ג'ים קרואו'): בכתי הספר, בתחבורה הציבורית, בכניסה לחנויות ולמסעדות או בספסלים בגינות הציבוריות. גם נישואים בין שחורים ללבנים נאסרו. וכך, אף כי מבחינה רשמית היה שוויון זכויות בין השחורים ללבנים, בפועל נותר היחס כלפי השחורים מפלה, והוא העמיק את העוני ואת המצוקה בקרבם. בשנת 1954 ניתן פסק הדין הנודע של בית המשפט